

ALİYA İZZETBEGOVIÇ VE ÜÇÜNCÜ YOL

Temel Hazıroğlu, 25.01.2024

Aliya İzzetbegoviç (1925-2003) düşünce adamı, siyasetçi ve Bosna Hersek devletinin ilk Cumhurbaşkanıdır. Siyasi, sosyal, kültürel, askeri olarak olduğu gibi, savaşta ve barışta da tam bir cumhuriyet ve özgürlük savaşçısı idi.

Aliya'nın en önemli özelliklerinden biri özgürlük, irade ve sorumluluk konusunda gösterdiği aşırı hassasiyettir. Bunda Avrupa'nın göbeğinde yaşamış olmasının payı muhakkak ki vardır. Bununla birlikte onun temel tezine kaynaklık eden Doğu ile Batı sorunsalı ve bunlar arasında ilişki kurup İslam'ı da bu çerçevede değerlendirmesinin etkisi de şüphesiz vardır. Dolayısıyla o, İslam düşüncesinin yeniden yorumlaması esnasında, nispeten Batılı görülmesine rağmen, aslında insani özellikler diyebileceğimiz bazı değerleri de savunmak durumunda kalmıştır. Nitekim Batıyı yakından görüp tanıyarak ve onun Doğu ile çekişmesini de hesaba katarak, Batı ve Doğu düşüncelerine karşı İslam düşüncesini yeniden üretmeye çalışmış, bu nedenlerden dolayı birçok meselede bu yönüyle batılı kavramları ve yaklaşımları kullanmıştır. Kendi ifadesiyle söylersek, maneviyatçı ve materyalist akımın ya da ikilemin ortası, ki o buna sentez de diyor, İslam olarak tezahür ediyor. İlk anda bize biraz garip de gelse Batıda doğmuş ve orada yaşamış bir aydının bu yaklaşımı anlaşılabilir bir şeydir. Zira o; iyi, doğru ve güzel olan her şeyin diğer adını İslam olarak görüyor ve az da olsa bu değerleri yansıtan tutum ve davranışları olumlu olarak değerlendiriyor. O yüzden Batının göbeğinde yaşayan, düşünen ve çözüm üretmeye çalışan bir aydın olarak Aliya'yı anlamak ve mazur görmek durumundayız.

“Bilge kral” olarak da anılan Aliya, aslında bunun daha ötesinde ve üstündedir. Zira onun düşüncelerinin kökeninde kral ile ifade edebileceğimiz bir yaklaşım yoktur. Nitekim o, “İslami düzenin tesis edilmesi demokrasinin zirvesi olarak görülmektedir. Çünkü sıradan insanın ve Müslüman halkların en derin isteklerinin ifadesi budur,” (İzzetbegoviç, 20016: 61), diyerek demokrat ve özgürlükçü tutumunu sergilemiştir. Kim bilir, bu durum, bizim bu Doğuya has bir tutum olan liderci, saltanatçı ve hiyerarşik geleneğin sonucu, överken aslında yermek yaklaşımı mıdır? Bilmiyoruz. Bize göre olsa olsa ona “bilge demokrat” demek daha yakışık alırdı.

O, Avrupa'nın göbeğinde, Batının desteğiyle saldırıp soykırım yapmaya çalışan Sırlara (bazı cephelerde de Hırvatlara, ki Mostar Köprüsü Hırvat topçu ateşiyle yıkılmıştır) karşı verilen mücadelede Bosna Hersek Müslümanlarının önderliğini yapmış ve halkına uygulanan büyük mezalimlere karşı hem cephede hem masada çok önemli bir savaş vermiştir. Üstelik bu savaşı da bilge bir eyleyişle, demokratça ve son derece insanca ve adalet ekseninde yürütmüştür. Her türlü şartlarda onun gösterdiği demokrat ve insani tutum, vakar, insan kalma vurgusu ve entelektüel derinlik unutulacak gibi değildir.

Aliya, Avrupa'nın orta yerinde, kapitalizm ile komünizmin arasında sıkışmış bir toplumda, Osmanlı kök ve geçmişine sahip bir Müslüman aydın olarak çok önemli ve derin değerlendirmelerde bulunmuş ve geniş ufuklar açmıştır. Bu çağı ve insanını derinden yakalama konusunda önemli işaretler vermiştir. Bu suretle “yeni ve başka bir dünya” kurma peşinde olanlara önemli imkanlar sunmuştur.

O, ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım, kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da böyle hissedeceğim, diyerek kendi duygu ve düşüncelerini, kendi halini özetler. İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adıdır, dünyadaki Müslüman halklar için daha iyi bir gelecek vaadinin, umudunun adıdır, der ve ilave eder; “Uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adı İslam'dır.”

Aliya, öksüz toplumunda cesur, yürekli, inançlı ve azimli mücadelesi ile tüm hayatı boyunca halkına önderlik etmiş, bilge, güçlü ve şahsiyetli bir örneklik ortaya koymuştur. Ayrıca güçlü entelektüel birikiminin yanında eylem adamı kişiliğini de göstermiştir. İslam dünyasının önemli lider tiplerinden biri olmuştur.

Yeni Şartlar ve Organize Edilmiş Eylem İhtiyacı

Aliya İzzetbegoviç, yazdığı “İslam Deklarasyonu” adlı eseriyle Müslümanlara hitap edip onları kendilerine gelmeye çağırmıştır: “Hedefimiz: Müslümanların İslamlaşması, Sloganımız: İnanmak ve mücadele etmek. Bildiri, hangi tarafta olduklarını apaçık bir biçimde kalplerinde hisseden ve nereye ait olduklarını bilen Müslümanlara yöneliktir. Bu gibi insanlar için bu bildiri, onların sevgisi ve aidiyetinin ne gibi görevler yüklediği hakkında gerekli sonuçların çıkarılması için bir çağrıdır,” (İzzetbegoviç, 20016: 15).

Müslümanları kendi kaderlerine sahip çıkmaya davet eden Aliya, ileri sürdükleri bildirinin yeni olmadığını, bir anlamda zaten var olan ve tartışılan düşünceler olduğunu söyler. Ancak bu düşüncelerin teoriden pratiğe aktarılması ve “organize edilmiş bir eylem”e dönüşmesi gerektiğini vurgular ve getirdikleri asıl yeniliğin de burada olduğunu ileri sürer. Çünkü zaman

ve şartlar değişmiş, sorunlar ve zorluklar büyümüşür: “Bu inançla biz, Müslümanların İslam dünyasının kaderini ele almaya karar verdiklerini ve o dünyayı kendi düşüncelerine göre tanzim edeceklerini, dost ve düşmanlarımıza ilan ediyoruz. Bu manada tamamen yeni sayılabilecek fikirler ihtiva etmeyen bu deklarasyon, değişik taraflarda duyulan ve hemen hemen bütün Müslüman aleminde umumi ehemmiyeti olan çeşitli düşüncelerin sentezidir. Ancak onun yeniliği, düşünce ve plan safhasından, söz konusu düşüncelerin gerçekleşmesi için organize edilmiş eyleme geçilmesini istemesindedir. Yeni hedefler için mücadele bugün başlamış değildir. Aksine, bu mücadelenin tarihi, kendi şehitlerini, kurbanlarını ve mezalim dolu sayfalarını gördü. Fakat bu durum, cahiliyenin güçlü taraflarıyla karşılaşan önde gelen bireylerin veya küçük grupların fedakarlığı idi. Ancak, sorunların ve zorlukların büyüklüğü milyonların tam teşekküllü eylemini gerektirmektedir,” (İzzetbegoviç, 20016: 16).

Aliya, insanları kendilerine çağırıp silkelirken diğer yandan da en büyük barış olan İslam’ı kabul eden birinin artık başka bir şey için yaşayamayacağıının altını çizer. Ona göre, artık yenilenmeden başka bir çıkar yol yoktur: “İslam’ı kabul eden halk ve birey, kabulden sonra başka herhangi bir ideali için yaşaması ve ölmesi mümkün değildir... Müslüman ancak Allah adıyla ve İslam’ın yücelmesi adına ölebilir. Alternatif apaçıktır, ya İslami yenilenmeye doğru hareket veya pasiflik ve gerileme. Müslüman halklar için üçüncü ihtimal yoktur,” (İzzetbegoviç, 20016: 20).

Muhafazakârlar ve Modernistler

Aliya, İslam dünyasının içinde bulundu düşünce, tutum ve davranışlar itibariyle iki tip kesimle karşı karşıya olduğumuzu ve bunun nedeninin din olgusunun Avrupa’daki anlamıyla “religion” olarak algılanmasında yattığını söyler ve bunları derinliğine kritik eder: “İnsanı sadece terbiye etmekle kalmayan, aynı zamanda dünyaya nizam verme yeteneği olan İslam’a, kendi kabulleri doğrultusunda, İslami yenilenme fikrine her zaman iki tip insan tarafından karşı çıkılmaktadır: Muhafazakarlar eski reçeteleri, modernistler ise başkasına ait (yabancı) reçeteleri istemektedirler. Birinciler İslam’ı geçmişe çekmekte, ikinciler ise ona yabancı bir gelecek hazırlamaktadırlar. Aralarında mevcut olan büyük farklılıklara rağmen bu iki grup insanın ortak tarafları vardır. Her ikisi de Avrupalıların anladığı manada İslam’ı sadece din (religion) olarak görmektedirler,” (İzzetbegoviç, 20016: 21).

O, söz konusu her iki kesimin de dini, gerçek boyutuyla değil, Batının din anlayışı etkisiyle, kendi bakış açıları ve tutumlarıyla açıkladıklarını söyler. Bunlardan birinin İslam’ın dünyaya nizam vermesini ihmal ederek ya da atlayarak, diğerinin ise zaten nizam

veremeyeceğini iddia ederek tasavvur geliştirdiklerini ve sonuçta her iki yaklaşımında aynı kapıya çıktığını ifade eder: İslam sadece ‘religion’dur noktasından hareketle muhafazakarlar, İslam’ın dış dünyaya nizam vermemesi gerektiğini, ilericiler ise bunu yapamayacağını düşünmektedirler. Pratikte sonuç aynıdır (İzzetbegoviç, 20016: 22).

Aliya, bu kritiklerinde özellikle muhafazakâr kesimin ilahiyatçı, şeyh ve hocalarına büyük bir eleştiri getirir ve onları dini tekellerine alıp adeta bir ruhbanlık sınıfı oluşturmakla, gericilikle suçlar ve onları uyandırmaya ve İslam’ın dünyaya nizam verme tabiatını görmeye ve açıklamaya davet eder: “Müslüman dünyasında muhafazakar düşüncesinin, tek olmasa da en büyük temsilcileri şeyh ve hocalar kesimidir. Onlar, İslam’ın ‘İslam’da ruhbaniyet yoktur’, şeklindeki açık düsturuna rağmen, kendilerini ayrı bir sınıf olarak organize ettiler ve İslam’ın yorumlanmasını tekellerine alarak kendilerini Kur’an-ı Kerim ile insanlar arasında aracı olarak konumlandırıdılar. Din adamı olarak onlar ilahiyatçıdırlar, ilahiyatçı olarak onlar dogmatiktirler ve din bir defa ve ebedi olarak verildiğine göre, onların düşüncesine göre aynı din bir defa ve ebedi olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple de en iyisi her şeyi, bin küsür sene öncesinde tarif edildiği gibi bırakmaktır. Statükocuların bu kaçınılmaz mantığına göre, ilahiyatçılar her yeni şeyin amansız düşmanıdırlar. Dünya gelişimi içinde ortaya çıkan yeni durumların düzenlenmesi ve Kur’an-ı Kerim’in hükümlerini hayata geçirmek amacıyla şeriatın yeniden ve tekrar yapılması, dinin bütünlüğüne yönelik saldırı olarak tanımlanmaktadır. Belki burada İslam’a karşı bir sevgi duygusu vardır, ancak bu patolojik, gerici ve dar ufka sahip insanların sevgisidir ve henüz canlı olan İslam düşüncesini boğan bu gibi insanların sarılışından başka bir şey değildir. Ancak İslam’ın, ilahiyatçıların elinde kapalı bir kitap olarak kaldığını düşünmek yanlıştır. Hala bilime karşı çok kapalı ve tasavvufa (misticizm) karşı çok açık olan ilahiyat, bu kitabın (İslam) içine İslam ilmine aykırı çok sayıda irrasyonel ve hatta boş inançların girmesine izin vermiştir. İlahiyatın (teoloji) doğasını iyi bilenler onun misticizme neden diremediğini, hatta bu şekilde burada neden dini düşüncesinin zenginleştiğinin sanıldığını iyi anlarlar. Tarih boyunca, dinler arasında en temiz ve en mükemmel olan Kur’an’ın monoteizmi, tedricen kompromite edilmiş (sulandırılmış), pratikte ise dini ticaretin iğrenç şekilleri ortaya çıkmıştır. Kendilerini din koruyucusu ve yorumcusu sanan kimseler, her halükârda çok güzel ve karlı olarak, dinden meslek yaptılar ve hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan dinin hayata geçirilmeyişini kabul ettiler. Böylece ilahiyatçılar yanlış yerde yanlış insanlar oldular. Ve İslam dünyasının uyanış emaresini gösterdiği şu günlerde bu kesim, bu alemin her türlü sert ve karanlık göstergelerinin temsilcileri oldu. Bu kesim, İslam dünyasına baskı yapan sıkıntılarla başa çıkılması için herhangi bir yapıcı adım atma hususunda yetenek gösterememiştir. Sözde

ilericiler, batıcılar, modernistler ve kendilerini daha nasıl adlandıran kimseler, onlar bütün İslam dünyasında tam bir felaketi temsil etmektedirler, zira çok sayıdadırlar ve özellikle hükümet, eğitim ve kamu hayatının tümünde çok etkilidirler. İslam'ı hocalar ve muhafazakarlarda görerek -başkalarını da buna inandırarak- modernistler bu düşünceyi temsil eden her şeye cephe almaktadırlar. Bu kendi kendini reformist ilan eden kimseleri, genelde utanmaları gereken şeylerle gurur duyduklarından tanırız. Genelde onlar; 'babasının oğlu', Avrupa'da eğitim görmüş ve oradan zengin Batı'ya karşı büyük eziklik, ait oldukları geri kalmış ve fakir ortama karşı ise çarpıcı üstünlük (kibirli) duygularıyla dönmüşlerdir," (İzzetbegoviç, 20016: 22-23).

Aliya ve Üçüncü Yol

Aliya, yine yazdığı "Doğu Batı Arasında İslam" adlı eseriyle coğrafi bakış açısının da etkisiyle bir mekân değerlendirmesi yapar ve son derece ilginç analizlerde bulunur: Bu kitapta, bugünün düşünce ve olgu dünyasında İslam'ın yerini değerlendirmeyi amaçlamıştım. Bana öyle geliyordu ki, tıpkı Müslüman dünyanın coğrafi pozisyonunun yeryüzünde Doğu ve Batı arasındaki mekânı kaplaması gibi, İslam da Doğu ve Batı düşüncesi arasında bir yerlerde bulunuyordu. Bazı genel fikirlerin ve bazı değerlerin tüm insanlık için ortak olduğunu göstermeye çalıştım. Kısaca özetlemek gerekirse, kitabın muhtevası bundan ibaretti. Sadece üç dünya görüşü vardır ve daha fazlası olamaz: Dini, materyalist ve İslami.

"Herkesin bir yönü vardır oraya döner. Öyleyse siz hayırlı işlerde birbirinizle yarışın!" ve "Hikmet, müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır," umdelerini hatırlatıp bizi Doğu ve Batı ile yarışmaya ve insani olan ile Müslümanlara yarayan şeyleri almaya davet eden Aliya, eserinde son derece hayati konulara değinir ve Kur'an'ın mahiyeti, hayatla ilişkisi hususunda net mesajlar verir: "Kur'an, edebiyat değil hayattır. Dolayısıyla ona bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakmağa başlanır başlanmaz güçlük ortadan kalkar ve bu yanlış intibalar da değerini kaybeder. Kur'an'ın yegâne hakiki tefsiri hayat olabilir. İslam'ın orta mevkii, saf din tarafından fazla tabii, maddi, dünyevi olmakla; bilim tarafından ise dini, bilim dışı, mistik unsurlar ihtiva etmekle suçlanmaktadır. Ne var ki İslam ancak tekdir, fakat onun da insan gibi hem ruh hem de bedeni vardır... Materyalistler İslam'ı her zaman sadece din ve mistik olarak ("sağ" temayül); Hristiyanlar ise sosyal ve siyasi bir hareket ("sol" temayül) olarak görecektir," (İzzetbegoviç, 2012: 21).

O, İslam'ın en önemli misyonunun, insanı ruh ve beden bütünlüğü ve ahengi içinde tutmak ve toplumsal bazda ise iç ve dış dengeleri sürekli bir şekilde dengede tutmak olduğunu söyler: İslam, beden ve ruhen ahenk içinde bulunan insanları yetiştirmek ve kanunları ile

sosyal-politik müesseseleri bu ahengi muhafaza edecek şekilde kurulmuş olan toplumu meydana getirmek için yapılan bir çağrıdır. İslam durmadan iç ve dış muvazenenin tahakkukunu arar veya araması icap eder (İzzetbegoviç, 2012: 23).

İslam'ın asli özelliklerinden birinin dünyaya nizam vermek olduğunu sürekli yineleyen Aliya, yerküresindeki karşıtlıkların ve keskin bloklaşmaların aşılması gerektiğinin ve bu konuda İslam'ın çok önemli bir rol üstlenebileceğini söyler. Üstelik bunu herkesin hakkını adil bir şekilde vererek ancak İslam'ın yapabileceğini ileri sürer ve o, bunu üçüncü yol, İslami yol olarak niteler: “Dünyadaki zıddiyetler -ki tarihi ifadesi mevcut bloklardır- ancak ve ancak bu iki dünyanın adalet paylarını da teslim edecek üçüncü bir dünyanın kurulmasıyla yenilebilir. Birbiriyle çatışan ideolojilerin aşırılıklarıyla insanlığa empoze edilemeyeceğinin ve bir senteze, orta pozisyona doğru gidilme mecburiyetinin aşikâr olduğu bu zamanda biz göstermek istiyoruz ki, İslam, bu tabii fikir seyrine ahenkli bir tarzda bağlanıyor, bu fikirleri kabul ve teşvik ediyor ve peyderpey onların en tutarlı ifadesi oluyor. Doğu ile Batı arasında geçmişte birçok defa bir köprü vazifesi görmüş olan İslam, kendi öz vazifesini müdrik olmalıdır. Geçmişte eski medeniyetler ile Avrupa arasında tavassutta bulunmuş olan İslam, bugün, bu dramatik çıkmaz ve alternatifler zamanında, parçalanmış dünyada, aracılık rolünü tekrar devralmalıdır. Üçüncü, yani İslami yolun manası işte buradadır,” (İzzetbegoviç, 2012: 24).

Yaşayış Tarzı Olarak İslam ve Teslimiyet

İslam bir düşünüş tarzı olmaktan ziyade bir yaşayış tarzıdır, Kur'an'ın bütün tefsirleri, onun, Hadis'e, yani hayata başvurulmadan anlaşılmaz olduğunu göstermektedir, diyor Aliya İslam ve teslimiyet konusunda son derece önemli açıklamalar getirir: “Teslimiyet insanın bir bütün olarak dünyaya ve kendi faaliyetinin neticelerine karşı iç tutumudur. Allah'ın iradesine teslimiyet, insanların iradelerine karşı bağımsızlık demektir. Allah'a itaat insanlara itaati meneder. Bu, insan ile Allah arasında ve dolayısıyla insan ile insan arasında yeni bir münasebet teşkil etmektedir. Onun için kaderi kabul etmek kendini en büyük ölçüde hür hissetmektir. Bu öyle bir hürriyettir ki, kaderi yerine getirmekle, onunla ahenk içinde olmakla kazanılır. Mücadelemizi insani ve makul kılan, ona sükûn ve huzur damgasını vuran, her şeyin akibetinin elimizde olmadığı kanaatidir. Bize ait olan, gayret etmek, uğraşmaktır; netice ise Allah'ın elindedir. Binaenaleyh, bu dünyadaki hayatımızı hakiki manada anlamak; her şeyi ihata etmek ve her şeye hâkim olmak hevesine kapılmadan çabalamak ve doğduğumuz yer ve zamanı, yani kaderimiz ve Allah'ın iradesi olan yer ve zamanı kabul etmeğe hazır olmak demektir. Teslimiyet, hayatın çözülemezlik ve manasızlığından insani ve vakarlı tek çıkış yoludur; isyansız, yeissiz, nihilizmsiz, intiharsız tek çare... Teslimiyet, hayatın kaçınılmaz olarak

getirdiği sıkıntılarda alelade bir insanın kendini kahraman gibi hissetmesi veya vazifesini yapmış ve kaderine razı olmuş bir şehidin zihniyetidir. İslam, kanunlarına, emir ve yasaklarına, beden ve ruhtan talep ettiği gayrete göre değil; bunun hepsini kapsayan ve aşan bir şeye göre, marifetin bir anına, ruhun zamanla yarışma kuvvetine, varoluşun getirebileceği her şeye tahammül etmeğe, rızaya, yani tek kelimeyle Allah'a teslimiyetin hakikatine göre öyle adlandırılmıştır. Ey! teslimiyet, senin adın İslam'dır," (İzzetbegoviç, 2012: 360).

Yargılandığı bir davada, "Ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım. Kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da böyle hissedeceğim. Çünkü İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adı; dünyadaki Müslüman halklar için daha iyi bir gelecek vadinin ya da umudunun, onlar için onurlu ve özgür bir hayatın, kısacası benim inancıma göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adıdır," (İzzetbegoviç, 2016b: 50), diyen Aliya, 1997 yılında İslam Konferansı Örgütünde çok acı uyarır: Çok açık konuştuğum için beni bağışlayın. Güzel yalanların yardımı olmaz, ama acı gerçekler bir ilaç olabilir. Batı çöküntü içinde ya da dejenere olmuş değil. Kendi kendini kandıran komünizmin 'çürümüş Batı' propagandası, bunu acı bir şekilde ödedi. Batı çürümüş değil. Güçlü, örgütlü ve eğitilmiş. Okulları bizimkilerden iyi ve kentleri bizimkilerden temiz. Batı'da insan haklarının düzeyi yüksek ve fakirler ile sakatlara toplumsal yardım iyi örgütlenmiş durumda. Batılılar çoğunlukla sorumlu ve dakik kişiler. Bunlar, onlardan edindiğim tecrübelerim. Onların ilerlemelerinin karanlık yönünü de biliyorum ve bunun, gözümün önünden kaçmasına izin vermiyorum. İslam en iyisi -bu hakikat-, ama biz en iyisi değiliz. Bunlar iki farklı şey ve her zaman onları karıştırıyoruz. Batı'dan nefret etmek yerine, onunla rekabet etmeliyiz. Kur'an bize bunu emretmiyor mu? 'Hayırlı işlerde yarışın.' Din ve bilim yardımıyla, ihtiyaç duyduğumuz gücü yakalayabiliriz. Uzun ve zor bir yol bu. Kur'an'ın bahsettiği zirveye doğru yorucu bir tırmanma; ama başka yol yok (İzzetbegoviç, 2016b: 414-415).

Bugünkü dünyada Müslümanlar olarak esir, eğitimsiz, fakir ve bölünmüş olduğumuzu, bu yüzden de bir an önce toparlanıp yeniden doğmamız gerektiğini dile getiren Aliya, gençlere tarihi misyonlarını hatırlatarak umut aşısı yapar: Her zaman ve her neslin önünde, yeni şekiller ve vasıtalarla İslam'ın mesajlarını gerçekleştirme görevi durmaktadır.

Aliya, bütün hayal kırıklıkları ve yenilgiler içinde İslami yeniden doğuş, dünyanın geniş alanında umut ve çıkışın bir adıdır, diye düşünür. Bazı genel fikirlerin ve bazı değerlerin tüm insanlık için ortak olduğunu ifade eder. O, hayatı özgürlük, irade ve sorumluluk üzerinden tarif edip maneviyatçılık ve maddiyatçılık dışında "üçüncü yol" olarak İslam'ı görür, "insan olma

ve insan kalma” olgusunun altını çizer, gerçek teslimiyetin İslam olduğunu ve onun anlamının da sadece ve ancak Allah’a bağlanmak olduğunu belirtir. Onu rahmet ve minnetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

İzzetbegoviç, Aliya (2012). Doğu Batı Arasında İslam. Yarın Yay. İst.

İzzetbegoviç, Aliya (2016). İslam Deklarasyonu. Fide Yay. İst.

İzzetbegoviç, Aliya (2016b). Tarihe Tanıklığım. Klasik Yay. İst.